

مقادیر دیه کامله

حجة الاسلام و المسلمین حسین کریمی

استاد پار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه قم

کلید

این مقاله، بعد از مقدمه‌ای کوتاه، در سه بخش اصلی فراهم آمده است. در بخش اول، فتاوی فقها و خلاصه‌ای از ادله آنها در باره مقدار دیه کامله آمده است. دیه کامل یک مرد مسلمان در فقه امامیه بر مبنای مشهور فقیهان، یکی از این انواع است: صد شتر، دویست گاو، هزار گوسفند، هزار دینار، ده هزار درهم و دویست حله.

در بخش دوم، نویسنده، روایات این باب را به شش گروه تقسیم کرده است.

بخش سوم، نویسنده به اجتهاد در ادله پرداخته و نتیجه آن را به عنوان یک نظریه علمی ارائه نموده است. اهم مطالب نویسنده در این بخش به شرح زیر است:

۱. معیار اصلی در باب دیات، شتر می‌باشد و بقیه انواع به عنوان قیمت برای سهولت در پرداخت، عدل آن قرار گرفته است.

۲. تخییر در انتخاب یکی از انواع شش‌گانه، مخصوص صورتی است که اختلاف فاحش در قیمت نباشد.

۳. در صورت اختلاف فاحش قیمتها، نوع شتر که مجعول اولی است، مورد عمل قرار می‌گیرد.

۴. موضوع دیه اعیان، انواع شش‌گانه است؛ لذا رجوع به قیمت آنها بدون تراضی و تصالح امکان‌پذیر نیست.

کلید واژه‌ها: ۱- احکام دیه ۲- انواع دیه کامله ۳- فتاوی فقهایان در مورد دیه کامله.

◁ ۱. مقدمه

دیه کامل یک مرد مسلمان در فقه امامیه بر مبنای مشهور فقیهان، یکی از انواع صد شتر، دویست گاو، هزار گوسفند، هزار دینار، ده هزار درهم و دویست حله می‌باشد. چون در زمان حاضر بین این انواع اختلاف قیمت به طور فاحش وجود دارد، تا جایی که بین نوع شتر و نوع حله میلیون‌ها تومان اختلاف قیمت است، قهراً این شبهه به ذهن می‌رسد که قانونگذار اسلام با آنکه آگاه بر «ماکان و مایکون» و عارف به اوضاع آینده جهان بوده است، چگونه چنین حکمی را برای عموم مسلمانان تشریح نموده است. این مقاله بر آن است که این حکم فقهی را از ریشه بررسی و پاسخ این شبهه را با مبانی علمی تبیین نماید. در هر حال، نگارنده از خدای متعال مدد می‌طلبد و از ارواح پاک محمد و آل او - صلوات الله علیهم اجمعین که وسائط فیض ربوبی‌اند - استعانت می‌جوید.

◁ ۲. اقوال فقهای امامیه

از آنچه در کتابهایی مثل «مفتاح الکرامة» و «جواهر الکلام» بیان شده است، استفاده می‌شود که فقهای امامیه در باره مقادیر دیه کامل و روش انتخاب آن دیدگاههای مختلفی دارند. برخی از این نظرات به شرح زیر است: الف: دیه کامل، یکی از انواع ششگانه (صد شتر، دویست گاو، هزار گوسفند، هزار دینار، ده هزار درهم و دویست حله) می‌باشد و این امر مورد اجماع و تسالم فقهای عظیم الشأن است.^۱

ب: مشهور فقهای قدیم و جدید بر آنند که انتخاب یکی از انواع مذکور با جانی است و وظیفه اصلی در هر یک از انواع ششگانه مذکور تخییر است و فرقی بین صورت تساوی قیمت و اختلاف آن نیست.^۲

در این زمینه فقیه معروف، - محقق اول، - می‌نویسد:

هر یک «از این شش نوع، وظیفه اصلی و هیچک مشروط بر عدم دسترسی به نوع دیگر نیست و جانی در انتخاب معتبر است.»^۲

علامه حلی رحمته الله علیه در کتاب قواعد می‌نویسد:

«این انواع هر کدام وظیفه اصلی و هیچک بدل برای دیگری نیست، و اختیار با جانی است.»^۳

صاحب جواهر الکلام رحمته الله علیه می‌نویسد:

«تساوی قیمت و رضایت اولیای مقتول در انتخاب انواع شرط نیست.»^۵

حضرت امام خمینی رحمته الله علیه در کتاب تحریر الوسیله می نویسد:

«ظاهر این است که، امور ششگانه [انواع دیات] هر کدام وظیفه اصلی است و جانی در انتخاب هر یک از آنها مختیر است و رعایت تنوع [و جوب هر جنس بر دارندگان آن جنس] لزومی ندارد، بنابراین، هر کس می تواند هر نوعی را که بخواهد انتخاب کند ولو اینکه قیمتها مختلف باشد.»

ج: در مقابل، جمعی از فقها عقیده به تنوع دارند و گفته اند: بر دارندگان نقدینه، درهم و دینار و بر شترداران، شتر و بر گاوداران، گاو و بر گوسفندداران، گوسفند و بر بسافندگان و پارچه داران حله واجب است. و این قول، مختار صدوق و مفید و شیخ رحمته الله علیه در نهایه و خلاف و مبسوط و سآلار رحمته الله علیه در مراسم و ابن حمزه رحمته الله علیه در وسیله و قاضی ابن بزّاج رحمته الله علیه است.^۶

د: از کلام قاضی ابن بزّاج در کتاب «المهذب» چنین استفاده می شود که تعیین و کفایت انواع ششگانه بر سبیل تنوع در خصوص صورت تساوی قیمت آنها می باشد.^۷
صاحب جواهر این قول را خلاف فتاوی و معقد اجماع منقول معرفی می کند.^۸

◁ ۱.۲. مقصود از درهم و دینار در کلام فقها

مقصود از دینار و درهم، پول طلا و نقره می باشد؛ بنابراین اگر به مقدار وزن هزار دینار طلای مسکوک و یا به مقدار ده هزار درهم نقره مسکوک داده شود، عمل به وظیفه شده و عنوان دینار و درهم خصوصیت ندارد، کما اینکه در باب زکات نیز به این امر تصریح نموده اند.

مرحوم میرزای قمی رحمته الله علیه در کتاب جامع الشتات می نویسد:

«ده مرد مؤمن به حساب وجه این زمان ۵۲۵۰ مقال است.»^۹

مرحوم حضرت امام رحمته الله علیه در تحریر الوسیله می نویسد:

«مقصود از دینار و درهم و طلا و نقره مسکوک است و غیر مسکوک کافی نیست.»^{۱۰}

آیه الله بروجردی رحمته الله علیه و سایر مراجع عصر در توضیح المسائل خودشان به این امر تصریح نموده‌اند، بلکه از کلام مرحوم آقای بروجردی استفاده می‌شود که طلای غیر مسکوک هم کفایت می‌کند.

مرحوم آیه الله العظمی خوئی در توضیح المسائل می‌فرماید:

«و آن به حساب ایران قدیم ایرانی که یک مثقال بود، ۵۲۵ تومان می‌شود.»^{۱۱}

حضرت آیه الله العظمی گلپایگانی در پاسخ سنوال اینجانب که در مورخه ۱۰ شوال ۱۴۱۲ هـ.ق. صادر شده است می‌نویسند:

«منظور، مقدار ده هزار درهم از نقره مسکوک است؛ به هر سکه‌ای که باشد که به حسب قران نقره، ۲۴ نخودی قدیم ایران ۵۲۵۰ قران می‌شود، بدون شبهه.»

◁ ۲.۲. بیان مقصود از حله در کلام فقها

مقصود از حله دو پارچه است که ساتر اندام باشد و در باره اینکه جنس آن از نوع پارچه‌های یمنی باشد، اختلاف نظر است؛ شهید اول و محقق و علامه رحمته الله علیهم^{۱۲} و مرحوم آقای بروجردی و آیت الله گلپایگانی آن را معتبر می‌دانند.^{۱۳} مرحوم آیت الله خوئی یمنی بودن را شرط نمی‌داند،^{۱۵} در هر حال، تحصیل حله امری است مقدور و ادعای تعذر تحصیل آن بلا وجه است.

صریح کلام صاحب جواهر و فقهای عصر، از جمله مرحوم حضرت امام در تحریر الوسیله، این است که با وجود عین یکی از انواع ششگانه، پرداخت قیمت کافی نیست مگر با رضایت اولیاء مقتول، بنابراین اگر حله بر حسب فرض متعذر باشد باید نوع دیگر از انواع مذکور انتخاب شود.^{۱۶}

◁ ۳. اخبار مربوط به دینه کامله

صاحب کتاب وسایل الشیعه، پیرامون مقادیر دینه کامله در باب اول و دوم کتاب دیات، ۲۳ روایت نقل نموده که از نظر اشتمال بر مقدار دینه به شرح زیر است.

مشمول بر تمام انواع ششگانه
بر ۵ نوع (شتر، گاو، گوسفند، درهم و دینار)
بر ۴ نوع (دینار، درهم، شتر و گوسفند)

۲۵ حدیث

۱۱ حدیث

۶۶ حدیث

« ۴ حدیث »	بر ۳ نوع (شتر، دینار و درهم)
« ۱ حدیث »	بر ۳ نوع (شتر، گوسفند و گاو)
« ۳ حدیث »	بر ۲ نوع (شتر و گوسفند)
« ۱ حدیث »	بر ۲ نوع (درهم و دینار)
« ۴ حدیث »	بر خصوص شتر

مشهور فقها از مجموع این نصوص به کمک اجتماعات و شهرت فتوانی نظر خود را استخراج نموده‌اند.

اخبار وارده از نظر دلالت به شش گروه دسته بندی می‌شود:

◁ ۱.۳. اخبار تنویع و توجیه آن

گروه اول اخباری است که ظاهر آنها تنویع مقادیر دیات است و آن سه روایت است:

۱- صحیح عبدالرحمن بن الحجاج قال: «سمعت ابن ابی لیلی یقول: ثم أنه فرض علی اهل البقرماتی بقرة و فرض علی اهل الشاة الف شاة ثنیه، و علی اهل الذهب الف دینار. و علی اهل الورق عشرة الاف درهم و علی اهل الیمین الحلل ماتی حلة. قال عبدالرحمن بن الحجاج: فسألت ابا عبدالله علیه السلام عما روی ابن ابی لیلی فقال كان علی علیه السلام یقول: «الدبة الف دینار و قیمه الدینار عشرة دراهم، و عشرة آلاف لاهل الامصار، و علی اهل البوادی مائة من الابل، و لاهل السواد مائة بقرة او الف شاة»^{۱۸}.

۲- ابن ابی عمیر عن جمیل دراج فی الدية قال: «الف دینار او عشرة آلاف درهم و یؤخذ من اصحاب الحلل الحلل، و من اصحاب الابل الابل، و من اصحاب الغنم الغنم و من اصحاب البقرة البقرة»^{۱۹}.

۳- صحیح عبدالله ابن سنان: امام صادق علیه السلام در باره تراضی اولیاء مقتول و قاتل در قتل عمدی به دیه می‌فرماید: «فان رضوا بالدبة و أحب ذلك القاتل فالدبة انا عشرة ألفا او الف دینار او مائة من الابل و ان كان فی ارض فیها الدناتیر فالف دینار، و ان كان فی ارض فیها الابل فمائة من الابل و ان كان فی ارض فیها الدرهم فدرهم بحساب ذلك انا عشر الفاً»^{۲۰}.

حدیث اول و دوم چون مشتمل بر تمام انواع دیات می‌باشد، جامعترین احادیث باب محسوب می‌گردد و در عین حال ذکر حله در حدیث اول در کلام ابن ابی لیلی است نه در کلام امام. حدیث دوم هم مقطوعه و منقول از جمیل است نه از معصوم و چون در حدیث دیگری ذکری از حله نیست، بنابراین نسبت به حله، نص معتبری نداریم. لکن چون اصحاب بر آن

اجماع و تسالم دارند، به موجب اعتبار قول مشهورِ قدما (نظر به حصول اطمینان به رأی معصوم علیه السلام) مطلب تمام می شود و مدعا ثابت می گردد.

نسبت به دلالت این روایات بر تنويع، صاحب جواهر و دیگران پاسخ داده اند که چون لسان آنها، لسان ارفاق و تسهیل امر بر جانی است، از آنها استفاده الزام و اجبار نمی شود، بنابراین بانصوص تخییر معارضه ندارند.

◁ ۲.۳. اخبار تخییر و قول مشهور

گروه دوم اخباری است که مفاد آنها تخییر است. (اگر چه در عدد و ارقام انواع با هم اختلاف دارند) و آن هفت روایت است که از باب نمونه به ذکر یکی از آنها اکتفا می کنیم و آن حدیث محمد بن سنان از علاء بن فضیل است:

عن ابی عبداللہ علیه السلام انه قال: «فی قتل الخطأ مائة من الابل او الف من الغنم او عشرة آلاف درهم او الف دينار.»^{۲۱}

در میان این گروه، اخبار صحیح السند وجود دارد و مورد فتوای مشهور فقها است و چون قضایای شرعی از قبیل قضایای حقیقیه است، تساوی قیمتی که در زمان صدور روایات معمول بوده، موجب انصراف و مانع اطلاق آنها نمی شود؛ از این رو به اطلاق آنها تمسک می شود. در نتیجه، تخییر در تمام شرایط ثابت می گردد و محدود به صورت تساوی قیمتها نمی گردد.

اساس مدعای مشهور، اخبار تخییر و اطلاق آن نسبت به مورد اختلاف قیمت می باشد و در خصوص حلّه مسأله از جهت اجماع و تسالم امر بین اصحاب حل می شود، همان گونه که در باره آن بحث شد.

◁ ۳.۳. اخبار اصل بودن شتر

دسته سوم روایاتی است که مفاد آنها این است که معیار اصلی در باب دیات، شتر می باشد و بقیه انواع به عنوان قیمت تعیین شده اند و عدل آن قرار گرفته اند مثل حدیث عبداللّه بن سنان قال:

«سمعت الصادق علیه السلام يقول فی حدیث ان الدیة مائة من الابل و قیمه کل بعیر من الورك مائة و عشرون درهماً او عشرة دنایر و من الغنم قیمه کل ناب من الابل عشرون شاة.»^{۲۲}

این گروه، بیانگر حکمت تشریح مقادیر دیات است. بنابراین، با اصالت آنها منافات ندارد و جزو معارضات روایات تخییر قرار نمی‌گیرد.

◁ ۴.۳. اخبار بدلیت

گروه چهارم، روایاتی است که مفاد آنها تعیین خصوص شتر می‌باشد و در صورت یافت نشدن شتر، بعضی از انواع دیگر را کافی می‌داند و آن چهار روایت است. برای نمونه، روایة ابی بصیر قال:

«دیه الرجل مائة من الابل، فان لم يكن فمن البقر بقيمة ذلك فان لم يكن فالف كرش.»^{۲۳}

◁ ۵.۳. اخبار دو هزار گوسفند

گروه پنجم روایاتی است که مدلول آنها دو هزار گوسفند است، مثل صحیح معاویة بن وهب قال:

«سألت ابا عبدالله عليه السلام عن دية العمدة فقال: مائة من فحولة الابل المتان فان لم يكن ابل فمكان كل جمل عشرون من فحولة الغنم.»

◁ ۶.۳. اخبار ۱۲ هزار درهم

مفاد گروه ششم، ۱۲ هزار درهم است. مثل صحیح عبدالله بن سنان که جزء گروه اول ذکر شد. از سه گروه اخیر، در تکملة المنهاج به پیروی از صاحب جواهر پاسخ داده شده که این اخبار مورد اعراض اصحاب است. بنابراین بایستی طرد شود و یا حمل بر تقیّه گردد. در باره اخبار دو

هزار گوسفند، صاحب مفتاح الکرامه می نویسد «مذهب بیشتر بلکه تمام علمای عامه، در عدد گوسفند [دو هزار] می باشد.»^{۲۴}

◁ ۴. نتیجه و بیان دیدگاه نگارنده

دیدگاه نگارنده صرفاً به عنوان یک نظریه علمی این است که در صورت اختلاف قیمت، معیار قیمت، شتر می باشد و همان گونه که قاضی ابن بزّاج فرموده، تخییر مخصوص صورتی است که اختلاف فاحش در قیمت نباشد. قبل از استدلال برای این مدّعا سه مطلب را به عنوان مقدمه تذکر می دهیم:

۱- در جای خود ثابت شده که اجماع و شهرت از ادله ثبّتی است و هر گاه شک در سبّعه و ضیق مورد آنها شود بایستی اخذ به متیقّن نمود.

۲- فرق است بین اینکه امری مورد اجماع و تسالم اصحاب باشد، با امری که در کتاب فقها عنوان نگردیده و از آن بحثی به میان نیامده است، در مورد اخیر، مجرد عدم ذکر مورد را نمی توان به حساب اجماع بر نفی، تلقی نمود.

۳- عنوان دیه یک حقیقت عرفی است و قبل از اسلام در میان مردم به معنای خون بها و جبران خسارت جانی مطرح بوده و اسلام آن را با تغییراتی پذیرفته و حدود آن را مشخص نموده است؛ چنانکه این مطلب از آیه «و من قتل مؤمناً خطاً فتحریر رقبة مؤمنة و دية مسلّمة الی اهله»^{۲۵} و همچنین از صریح روایات معصومین علیهم السلام و کلمات اهل لغت و تاریخ استفاده می شود. بنابراین، در فهم ادله باید به ارتکازات عرفی و مناسبات حکم و موضوع و قدر متیقّن در مقام مخاطب و امثال آن توجه داشت.

با توجه به آنچه ذکر شد، نسبت به خصوص حلّه، چون دلیل، منحصر به اجماع اصحاب است، بایستی اخذ به متیقّن نمود و آن جایی است که اختلاف قیمت فاحش نباشد و در بقیه انواع، تمسک به اطلاق نصوص تا جایی صحیح است که اطلاق دلیل بر حسب ارتکازات عرفی به حدّ استهجان و استنکار نرسد. بدیهی است که تعیین خسارت بین انواعی که بعضی چندین برابر بعض دیگر است، امری است ناپسند و مستنکر؛ بنابراین نمی توان در موارد اختلاف فاحش قیمت ملزم به اطلاق ادله شد. پس ادله بر حسب ارتکازات عرفی از مورد اختلاف زیاد قیمتتها منصرف است.

تخیر می‌شود، اگر بعضی از انواع متعذر شود، باید از عین انواع دیگر انتخاب گردد و رجوع به قیمت نوع، غیر مقدور نمی‌شود.

از آنچه گفته شد، نکته‌های زیر به دست می‌آید:

- ۱- انواع دیه که بر اعتبار آن نص و اجماع قائم است، عبارت است از یکی از انواع زیر: ۱۰۰ شتر، ۲۰۰ گاو، ۱۰۰۰ گوسفند، ۱۰/۰۰۰ درهم، ۱۰۰۰ دینار و ۲۰۰ حله.
- ۲- اختیار انتخاب هر یک از انواع با جانی و دهنده دیه می‌باشد.
- ۳- این انواع هر کدام عدل یکدیگر و در عرض هم می‌باشد، ولی از نظر پیشینه تاریخی تقدم با صد شتر است و انواع دیگر بتدریج برای سهولت پرداخت به آن اضافه شده است.
- ۴- قرار دادن دیه بر این انواع، بر اساس هماهنگی آنها در مالیت و تساوی ارزش در صدر اسلام بوده است که قهراً این تخیر «مادام‌التساوی» خواهد بود.
- ۵- بنابر آنچه گفته شد، در صورتی که در اثر مرور زمان و اختلاف مکان، تفاوت فاحش در ارزش انواع به وجود آید، معیار صد شتر خواهد بود و هر نوعی که فاقد هماهنگی با ارزش صد شتر شود، از مدار تخیر خارج می‌گردد و این یکی از موارد تأثیر زمان و مکان در فقه است. بر فرض شک در تعیین نوع شتر، مورد از مصادیق دَوْران بین تعیین و تخیر در متباینات است و چون اجرای برائت از تعیین خلاف امتنان است به موجب قاعدة اشتغال وظیفه منحصر به انتخاب نوع شتر خواهد بود.
- ۶- با این روش، اشکال ناهماهنگی انواع دیات خود بخود دفع می‌شود و فقه ناب بر قله افکار صاحبان خرد تجلی و خودنمایی می‌نماید.

- ۲- همان، ص ۳۵۷.
- ۳- محقق حلّی، جعفر بن حسن، شرایع الاسلام، ۱۳۲۰ ق، ص ۳۸۱.
- ۴- علامه حلّی، حسن بن یوسف، قواعد الاحکام، منشورات رضی، قم، ج ۲، ص ۳۲۲.
- ۵- نجفی، محمد حسن، جواهر الکلام، دارالکتب اسلامیة، ج ۴۲، ص ۱۵.
- ۶- همان
- ۷- قاضی طرابلسی، عبدالعزیز بن بزّاج، مهذب، مؤسسه نشر اسلامی، ج ۲، ص ۴۵۷.
- ۸- نجفی، محمد حسن، جواهر الکلام، ج ۴۲، ص ۱۲.
- ۹- قمی، میرزا ابوالقاسم، جامع الشتات، منشورات شرکت رضوان، تهران، ج ۲، ص ۷۲۵.
- ۱۰- خمینی، روح الله، تحریر الوسیله، ج ۲، مؤسسه نشر اسلامی، ص ۵۵۵.
- ۱۱- خوئی، ابوالقاسم، توضیح المسائل، مسأله ۲۸۰۶.
- ۱۲- خوئی، ابوالقاسم، مبانی تکلمة منهاج، لطفی، ج ۲، ص ۱۹۰.
- ۱۳- بروجردی، حسین، توضیح المسائل، مسأله ۲۸۰۸.
- ۱۴- گلپایگانی، محمدرضا، توضیح المسائل، دارالقران الکریم، مسأله ۲۸۰۸.
- ۱۵- خوئی، ابوالقاسم، مبانی تکلمة منهاج، لطفی، ج ۲، ص ۱۹۰.
- ۱۶- نجفی، محمد حسن، جواهر الکلام، دارالکتب اسلامیة، ج ۴۲، ص ۱۵.
- ۱۷- در وافی «مأتی بقرة» نوشته شده و آن اصح است.
- ۱۸- حر عاملی، محمد بن حسن، وسایل الشیعه، دارالکتب الاسلامیة، ج ۱۹، ص ۱۴۲.
- ۱۹- همان، ص ۱۴۳.
- ۲۰- همان، ص ۱۴۳.
- ۲۱- همان، ص ۱۴۴.
- ۲۲- همان، ص ۱۴۳.
- ۲۳- همان، ص ۱۴۳.
- ۲۴- مفتاح الکرامة، ج ۱۰، ص ۳۵۶.
- ۲۵- نساء (۴)، ۹۲.
- ۲۶- حر عاملی، محمد بن حسن، وسایل الشیعه، ج ۱۹، ص ۱۴۶.
- ۲۷- همان، ص ۱۴۲.
- ۲۸- همان، ص ۱۴۳.
- ۲۹- مجلسی، محمد باقر، مرآة العقول، دارالکتب اسلامیة، ج ۲۴، ص ۲۵.

◁ ۱. سیر تاریخی

در تاریخ فقه شیعه، از زمانی که عقل به عنوان یکی از منابع فقهی به حساب آمده، یعنی از زمان ابوعلی ابن جنید (متوفی به سال ۳۸۱ ه.ق.)، قاعده «قبح عقاب بلا بیان» در رأس اصول عقلی قرار گرفته است؛ البته نه به تعبیر واحد بلکه به تعبیر گوناگون و مشابه. تتبع انجام شده نشان می‌دهد که اصل اباحه، در مقابل اصل حظر که مورد اعتقاد برخی علمای عامه بوده، قبل از پیدایش قاعده قبح عقاب بلا بیان در گفته پیشینیان فقه وجود داشته است. شیخ طوسی می‌گوید:

«ان الاصل، الاباحه و الحظر يحتاج الی دلیل».^۱

یعنی «اصل، اباحه اشیا است و هر منعی محتاج به دلیل است.» شیخ صدوق می‌گوید:

«اعتقادنا ان الاشياء كلها مطلقاً حتى برد فی شیء منها نهی»^۲

و شیخ مفید می‌گوید:

«ان کل شیء لا نص فی حظره فانه علی الاطلاق».^۳

بعدها این اصل تکامل بیشتری یافت. در کلمات سید مرتضی آمده است:

«التکلیف بلا اماره معتبره متقدمه، قبح»^۴

و بالاخره در قرون اخیر، توسط میرزای قمی با عبارت «لا تکلیف إلا بعد البیان»^۵ گفته شده است.

به موجب این تعبیر، هیچ فعل یا ترک فعلی حرام نیست، مگر آنکه دلیل شرعی بر آن دلالت نماید. این قاعده با اصل «قانونی بودن جرم در حقوق معاصر» قابل مقایسه و با قاعده «قبح عقاب بلا بیان» بسیار نزدیک است.

ظاهراً مفاد قاعده قبح عقاب بلا بیان نخستین بار، در متون شیخ طوسی بیان شده است. در تفسیر تبیان زیر آیه شریفه «و ما کنّا معذبین حتی نبعث رسولاً»^۶ شیخ می‌گوید:

«این آیه بیانگر آنست که خداوند هیچ کس را بر معاصی و گناهانش عقاب نخواهد کرد، مگر آنکه با حجتها و دلائل و ارسال رسل، وی را آگاه ساخته باشد.»